

čaju bivše studentice doista dolazi do izražaja. Ova studija, čiji je doprinos historiografiji neupitan ujedno i pravi pokazatelj kako treba izgledati rad na manje poznatim, često zanemarenim povijesnim izvorima iz obične svakodnevice. U ovom slučaju riječ je o odnosima između učitelja i učenika u razdoblju druge polovice 19. stoljeća, čijom se obradom i interpretacijom može stvoriti relevantna slika bitnih aspekata društva, u ovom slučaju školstva, ali i modernizacijskih procesa tadašnjeg hrvatskog društva u cjelini.

*Edi Zubović*

**Vinko Tadić, *Dijalog u šumskoj dvorani – tragovima paroha požeških*, Brestovac; Zagreb; Požega: Biro-tisak, Institut za migracije i narodnosti, Povijesno društvo Požega, 2024, 139 str.**

Knjiga *Dijalog u šumskoj dvorani – tragovima paroha požeških* donosi pregled i analizu povijesti pravoslavne zajednice grada Požege i okolice od njezinih početaka do danas. Autor je uspješno prikazao, opisao i analizirao važne povijesne događaje na jednostavan i zanimljiv način. Poglavlja su praćena slikovnim povijesnim izvorima (56 fotografija) i zemljovidom požeške parohije koji olakšavaju razumijevanje sadržaja knjige. Publikacija se sastoji od uvoda, sedam poglavlja, zaključka, popisa stalnih paroha hrama svetoga Georgija u Požegi, popisâ kratica te izvora i literature, potom slijedi sažetak, kazalo imena, bilješke o autoru te nekoliko isječaka iz recenzija. Predgovor knjizi napisala je Mihaela Markovac. Svako poglavlje, uvod i zaključak, započinju prigodnim citatom.

Autor je završio studij povijesti i arheologije, a živi u Požegi gdje radi kao nastavnik povijesti. Njegovo zanimanje za zavičajnu povijest iznjedrilo je više autorskih radova – članka i knjiga, a kao predsjednik Povijesnog društva Požega organizirao je niz javnih predavanja, promocija knjiga, okruglih stolova, znanstvenih skupova i sličnih aktivnosti.

Naslov knjige ima dva tumačenja. Latentno, dijalog predstavlja poziv na upoznavanje, toleranciju i razumijevanje s drugima i drugačijima. Na takvo se tumačenje ukazuje već u samome predgovoru *Pisani spomen nestaloga svijeta* (5-7). U predgovoru se također ističe kako je *Dijalog u šumskoj dvorani – tragovima paroha požeških* prvo djelo koje cjelovito iznosi temu povijesti pravoslavne zajednice Požege i Zlatne doline. Manifestno tumačenje naslova razjašnjava autor u *Uvodu* (8-18). Naime, šumskom se dvoranom se naziva mjesto nedjeljnih susreta članova požeške pravoslavne zajednice, ali i svih drugih koji požele doći. Ondje provode vrijeme u razgovoru s ciljem upoznavanja i razumijevanja. Na samom se početku iznosi i komentar o literaturi te kratki prikaz povijesti Srba Požeške kotline u kojemu se kao najtragičnije točke ističu Drugi svjetski rat i Domovinski rat, a kao relativno povoljno razdoblje vrijeme druge Jugoslavije.

Prvo poglavlje *Temelji višestoljetnoga postojanja* (19-23), opisuje početke požeške pravoslavne zajednice od osnivanja Požeške mitropolije sredinom 16. stoljeća, preko osmanlijske vlasti u Požegi pa sve do 18. stoljeća. Poglavlje završava navođenjem mita o osnutku parohije u Vrhovcima prije sredine 18. stoljeća. Upravo je *Parohija u Vrhovcima* naslov drugoga poglavlja (24-29). Ono sadrži kronologiju djelovanja paroha te radova na crkvi u Vrhovcima, a sve je popraćeno fotografskim prikazima spomenute crkve. *Hram svetoga velikomučenika Georgija* sljedeće je poglavlje (30-42). U njemu se opisuje proces gradnje nove pravoslavne crkve, hrama svetoga velikomučenika Georgija, u Požegi. Detaljnije se razmatra ranije istaknuta tragična točka u povijesti

Srba Požeške kotline, a to je Drugi svjetski rat, odnosno stradanje pod vlašću Nezavisne Države Hrvatske. U to doba uništen je naslovljeni hram. Dio poglavlja posvećuje se analizi suradnje između požeških pravoslavaca i komunista u vrijeme socijalizma. I ovo je poglavlje popraćeno fotografijama.

Naslov četvrtoga poglavlja je *Duhovni pastiri* (43-81). Ovo poglavlje sadrži opise djelovanja požeških paroha od prvoga, Gervasija Lazića, sve do trenutnoga, Nikole Petrovića. Poglavlje je ilustrirano prigodnim fotografijama. Sljedeće poglavlje, *Domovi i duše* (82-94), statistička je analiza pravoslavnih vjernika požeške parohije te prikaz fotografija pravoslavnih crkava toga područja. U nastavku knjige, u predzadnjem poglavlju „Mitovi i argumenti“ (95-100), autor se posvetio srpskom, odnosno pravoslavnom pitanju u socijalizmu na području Požeštine. Koristeći se analizom podataka toga vremena i onih suvremenih, ne previđajući probleme poput nacionalizacije dijela crkvene imovine te ukidanja vjeronauka u državnim školama, pokazao je kako je narativ o pritiscima na srpske pravoslavne vjernike u socijalizmu uglavnom samo mit, barem kada je u pitanju područje Požeške kotline. Na samome kraju, autor, rimokatolik po vjeroispovijesti, iznosi i svoja opažanja koja je stekao kao sudionik pravoslavne liturgije u Požegi. To poglavlje nosi naslov *Promatranje sa sudjelovanjem* (101-104) pozivajući se na metodu terenskog rada u istraživanjima socijalnog antropologa i etnologa Bronisława Malinowskoga. Knjiga u *Zaključku* rezimira ključne uspone i padove srpske pravoslavne zajednice u Požeštini (105-108).

Knjiga *Dijalog u šumskoj dvorani – tragovima paroha požeških* vrijedan je i zanimljiv prikaz dijela lokalne povijesti. Jezično i stilski tekst je prilagođen širokoj publici. Segmenti koji inače uz sebe vežu predznak suhoparnosti poput kronologije i statistike, u ovom su djelu „prošarani“ drugim elementima, poput iskaza svjedoka i fotografija. Vinko Tadić koristio se arhivskim izvorima, ali je i stvarao vlastite izvore razgovorima sa svojim sugrađanima. Na kraju, treba istaknuti i to da je autorovo promatranje sa sudjelovanjem svakako pomoglo u još korektnijem analiziranju, opisivanju i zaključivanju.

Iva Šubara

**Kazimierz Moczarski, *Razgovori s krvnikom* (prev. Slaven Kale), Zagreb: Srednja Europa, 2024, 343 str.**

U hrvatskoj historiografiji nisu česti prijevodi osobnih priča sudionika pojedinih povijesnih događaja, osobito ratnih sukoba. Većinom su dosad objavljivani dnevnički zapisi pojedinih časnika ili vojnika koji ne otkrivaju previše, osim kronike događaja u kojima su sudjelovali. Zbog toga su svaki rad i knjiga o događajima koji su obilježili i odredili smjer kretanja povijesti Europe, osobito o ljudskim sudbinama iz perspektive sudionika sukoba, dragocjeni i vrijedni čitanja te prijevoda na hrvatski jezik. Na taj se način povjesničarima i drugim znanstvenicima te zaljubljenicima u povijest, otkrivaju manje poznati detalji o uzrocima, tijeku i posljedicama nekog događaja. Drugi svjetski rat i njegove posljedice i danas su aktualna tema, osobito nakon ruske invazije na Ukrajinu i drugih nestabilnosti koje „tinjaju“ u Europi.

Kazimierz Moczarski objavio je 2018. izvornik – *Rozmowy z katem*, a 2024. godine knjigu je na hrvatski jezik preveo Slaven Kale. Predgovor hrvatskom izdanju napisao je Damir Agičić. U predgovoru se navodi kratak životopis i sudbina Kazimierza Moczarskog, jednog od junaka poljskog pokreta otpora iz Drugog svjetskog rata koji je nakon rata zatvoren te je 1949. godine